

zanimale prije svega činjenice o kućnim zadrugama. Ove bilješke potvrda su Marxova bavljenja organiziranim zajednicama življenja i proizvodnje, te razmjera čitanja i značaja Utješenovićeve rasprave.

Žarko ŠPANIČEK

Istražujući historijske dokumente i literaturu iz 19. i početka 20. stoljeća, te služeći se vlastitim istraživanjima Paul Stahl komparira neke elemente socijalne strukture u jugoistočnim zemljama Evrope: u Rumunjskoj, Grčkoj, Albaniji te južnoslavenskim zemljama na Balkanu.

U prva četiri poglavlja autor istražuje strukturu domaćinstva - obitelji, ulogu žene u njoj u odnosu na obiteljsku hijerarhiju, vlasničke odnose, odnose unutar bratstva i plemena te na širem planu odnose pojedinih sela i seoskih saveza u svakom od navedenih društava.

Analizirajući obitelj odnosno domaćinstvo, kao najmanju socijalnu jedinicu, autor pokazuje da je termin "obitelj" u jezicima jugoistočne Evrope neologizam nastao pod utjecajem zapadno evropske kulture. U rumunjskom se najčešće upotrebljava termin "gospodărie", u grčkom "nikokirata", kod Albanaca "shtepi" ili "shpi", kod Bugara "družina" ili "goljama k'šta", dok je kod ostalih južnih Slavena na Balkanu dominantan naziv "kuća zadruga", iako se je u stručnoj literaturi uvriježio izraz "zadruga" koji je uveo V. S. Karadžić želeći izbjeći nepreciznosti koje nosi pojam "obitelj" (krvni srodnici koji žive zajedno u domaćinstvu ili svi krvni srodnici makar i ne žive na istom mjestu). Autor se u analizi koristi terminima "domaćinstvo" ili "domaćinske grupe" shvaćajući obitelj kao zajednicu ljudi koji žive zajedno, rade zajedno, imaju zajedničko vlasništvo i zajedničku religiju bez obzira na veličinu.

Osim krvnog srodstva i drugih srodničkih veza kao i ekonomskih interesa, povezivanju pojedinaca u različite socijalne jedinice pridonose i magija i religija. Autor smatra da su u svakom društvu takve duhovne veze potrebne, pa i kada se radi o srodničkoj povezanosti. O tome kakva je homogenizirajuća uloga magije i religije kao i o materijalnim aspektima religijskog u seoskim društvima južnoslavenskih naroda, Rumunja, Albanaca i Grka piše Paul Stahl u posljednjem, petom, poglavlju svoje knjige.

Na kraju knjige čitalac može pronaći opširnu bibliografiju te bibliografiju monografija o istočnoj Evropi.

Željka JELAVIĆ

Među suvremenim jugoslavenskim etnolozima, sklonima u najvećem broju empirijskim istraživanjima, izdvaja se ličnost Slavka Kremenška, čiji opsežan opus zrcali njegov trajni interes za teorijsku i metodološko-metodičku problematiku. Već niz godina ovaj profesor Ljubljanskog sveučilišta propituje temeljne zasade etnološke znanstvene discipline; zanima se određenjem predmeta moderne etnologije, metodološkom orijentacijom, mjestom etnologije u suvremenom znanstvenom ozračju, pa samim tim i svrhom njezina djelovanja. U svojim studijama polazi u prvom redu od slovenske - kako današnje tako i jučerašnje - etnološke prakse, revalorizirajući i redefinirajući pritom mnoge od pojava u razvoju slovenske etnološke misli. No svoja razmatranja proširuje i na taj način da ih potkrepljuje - kako suvremenim tako i minulim,

Slavko Kremenšek, Etnološki razgledi in dileme, [knj. 1-3], Filozofska fakulteta Univerze Eduarda Kardelja, Oddelek za etnologijo, Ljubljana 1983-1987/ 1, 1983, 135 str.; 2, 1985, 173 str.; 3, 1987, 151 str. (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva, 11, 13, 17)

dometima i s ostalog jugoslavenskog prostora, iskazujući se pritom kao temeljiti poznavalac te problematike.

Nekoliko Kremenškovih eseja, nastalih posljednjih godina, objavljeno je u tri knjige spojene zajedničkim naslovom *Etnološki ogledi i dileme*. Simptomatičnom mi se čini druga imenica u naslovu - "dileme"; ona, naime, iskazuje autorov nedogmatski pristup, njegovo opredjeljenje za permanentnu upitanost.

Iz potrebe da se promotri mjesto vlastite znanosti - bilo u opreci bilo u suglasju - spram drugih, bliskih i srodnih disciplina nastao je prvi esej prve knjige - *Etnologija - povijest - sociologija*. Uspoređujući bitne odrednice tih triju znanosti autor je kroz postojeće suodnose nanovo odredio i etnologiju. Mada je, doduše, pribraja skupini povijesnih znanosti, smatra je posve samostalnom disciplinom koja, baveći se načinom života i kulturom, teži sintezi na temelju teorijskih zaključaka (koje u svojem teorijskom dijelu i sama oblikuje).

Povod je raspravi *Matija Murko i Antun Radić* bilo autorovo zanimanje za proučavanje povijesnih usporedbi razvoja etnološke misli u Slovenaca i Hrvata. Baveći se dvjema ličnostima koje su djelovale na samom kraju 19. st. i svaka za se dale značajan poticaj modernoj slovenskoj odnosno hrvatskoj etnologiji, Kremenšek je promotrio i vrednovao njihove ideje koje su - po njegovoj ocjeni - izrasle iz okvira društvene situacije i duha vremena toga doba, i nisu ih prerasle.

U sljedećem se eseju - *O narodu i narodnoj kulturi* - uhvatio u koštac s bitnim kategorijama za entitet etnologije. Zanimljiva je njegova teza da je "narodna" kultura posebna kulturna struktura koja je nastala u feudalno doba te bila svojstvena podložnicima. Prestankom se feudalizma ta struktura raspala, pa su do našega doba dopri samo njezini preživjeli pojedini dijelovi, koji više ne sastavljaju cjeline. U okviru građanskog društva stvara se nova kulturna struktura koju autor imenuje "masovnom" kulturom. Upravo taj proces, taj tok pretapanja jedne kvalitete u drugu smatra Kremenšek jednom od najzanimljivijih tema za suvremenu etnologiju.

Na tu se misao nadovezuje i prvi esej druge knjige - *Metodološka usmjerenost u današnjoj slovenskoj etnologiji na primjeru etnološkog proučavanja Ljubljane*. Napominjem usput da je Kremenšek bio jedan od prvih pobornika među jugoslavenskim etnolozima za izučavanje urbanih sredina, te se i sâm okušao u empirijskom istraživanju načina života stanovnika Ljubljane. Tumačeći u ovom eseju potrebu takva proučavanja, koherentnu njegovu poimanju smisla i svrhe moderne etnologije, preporučio je primjenu metode koju je, po uzoru na povjesničarku Mirjanu Gross, nazvao genetičko-strukturalnom.

Aktualno stanje u praksi bilo je, očito, podsticajem sljedećem eseju - *Etnologija i kulturna povijest*. Tu raspravlja o dilemi potekloj iz muzejskih krugova o razgraničenju etnologije spram kulturne povijesti. Upozorivši da u suvremenoj historiografiji "kulturna povijest" ne egzistira kao posebna disciplina, autor smatra da nasljedene podjele inventara u pojedinim muzejima ne bi smjele postavljati granice suvremenim etnološkim interesima.

Trećom studijom druge knjige - *Način života - 1* autor započinje elaboriranjem jednog od krucijalnih etnoloških pitanja. Umjesto "narodne kulture" kao jedne od osnovnih predmetnih odrednica starije etnologije - a o čijoj je neprimjerenosti iskazao svoj stav u prvoj knjizi - Kremenšek se zalaže za kategoriju "način života" (u originalu "način življenja"). Potrudio se da razmotri genezu te kategorije koja se među slovenskim etnolozima eksplicitno upotrebljava od početka 60-tih godina 20. st., iako je - prema autorovim navodima - implicitno zastupljena već u djelu starih etnoloških predčasnika poput Valvazora i Linharta. Kremenšek je svjestan širine pojma i njegovih aspekata koji prelaze okvire etnologije. Zato ga za potrebe naše discipline sužava, pa predlaže da se problematiku načina života usmjeri na razinu svakodnevice nekih lokalnih, profesionalnih, etničkih i drugih zajednica (u određenom vremenskom razdoblju).

U trećoj knjizi prilogom - *Način života - 2* proširuje svoju optiku razmatranja zadane kategorije. U sustavno i temeljito provedenoj analizi osjetljava upotrebu i sve moguće konotacije toga pojma u radovima etnologa iz ostalih jugoslavenskih središta.

I, najzad, u posljednjem eseju taj krug još više širi usmjerujući fokus izvan područja etnoloških radova. Nazvavši ga *Poimanje načina života u društvenoj praksi* ilustrira primjenu toga pojma mnoštvom pretežno publicističkih primjera. Pritom pokazuje kako ta kategorija ima svoju mikrostrukturu i makrostrukturu, te niz struktura između ta dva pola,

te da se one međusobno prepliću, nastaju, mijenjaju se i nestaju. Zaključna je misao da se u pojmu "način života" može prepoznati onaj zajednički nazivnik koji je potreban za genetičko i strukturalno tumačenje društveno-povijesnog razvojnog procesa. Razumije se, takvo proučavanje može polaziti iz različitih ishodišta. Etnolozi - zalaže se ponovo autor - trebalo bi da mu priđu na takozvanoj mikrorazini, na razini svakodnevice.

Ovih je osam eseja nastalo na osnovi predavanja što ih je Slavko Kremenšek održao u okviru redovne nastave studentima etnologije Filozofskog fakulteta u Ljubljani. Objavljeni u seriji *Knjižnica Glasnika slovenskog etnološkog društva, sv. 11, 13. i 17.* postali su dostupni i zainteresiranima izvan studentskog svijeta. A to je dobro, jer su nezaobilazan doprinos razvoju etnološke misli u Sloveniji, te gotovo u istoj mjeri i doprinos cjelokupnoj jugoslavenskoj etnologiji.

Aleksandra MURAJ

Ovaj etnološki rječnik objašnjava 242 pojma a sadrži i još 177 natuknica koje upućuju na neko drugo mjesto u tekstu. Svaka jedinica sadrži u naslovu mogući sinonim te odgovarajući oblik na engleskom, francuskom, njemačkom i ruskom jeziku. Dalje slijedi naučna definicija pojma, sam tekst autora, naziv jedinica na koje je u tekstu upućeno, ime autora i osnovna literatura o danom predmetu.

Na kraju knjige nalazi se opširna bibliografija (57 stranica teksta) te abecedni popis jedinica na engleskom, francuskom, njemačkom i ruskom jeziku i odgovarajućim izrazima na poljskom, kako bi svatko tko traži neki pojam na tim jezicima lako pronašao adekvatni poljski izraz. Na samom kraju se još nalazi abecedni popis autora i jedinica koje je svaki pojedini autor obradio.

Pojedine jedinice su u ovom rječniku obrađene veoma opširno. Definicija pojma predstavlja tek neznatni dio sadržaja jedinice. Obradom jedinica može ovaj rječnik poslužiti upoznavanju s etnologijom kao znanošću i udžbenikom opće etnologije za studente što je i vidljivo iz uvodne riječi redaktora po kojemu izbor jedinica obuhvaća opseg studijskog kolegija pod nazivom *Uvod u etnologiju*. U skladu s tim najviše se prostora dodjeljuje pojmu kultura i pravcima i metodama izučavanja kulture.

Izbor jedinica su izvršili E. Goździak, I. Kabat, D. Penkala-Gawęcka i Z. Staszczak, suradnici Instituta Etnologii Univerziteta A. Mickiewicza u Poznanju. Autori su nastojali da kao jedinice budu zastupljene "1. discipline i u naučnoj tradiciji utvrđene poddiscipline, 2. glavni pravci, škole i metode, 3. etnološki termini koji obuhvaćaju opće pojave i kulturne ili etničke procese", i to oni termini za koje su autori smatrali da su postali pojam za neki kulturni proces ili instituciju te su danas teoretski pojam, a ne samo lokalna pojava kao npr. potlach ili cargo-kult. Uvršteno je malo pojmova iz religije i folkloristike zato što, prema autorima, u Poljskoj postoje posebni rječnici pojmova iz tih područja.

Budući da je ovo prvi rječnik (odnosno zapravo enciklopedija) ove vrsti u Poljskoj, mora se njegovim stvaraocima čestitati na opsežnosti, kako po broju jedinica tako i po iscrpnoj obradi pojedinih natuknica. Iako bismo sa stanovišta naše etnologije ponešto možda i izmijenili ili dodali, moramo ovom radu odati veliko priznanje i možemo ga preporučiti svima koji žele na brz način osvježiti ili proširiti svoje teoretsko znanje s područja etnologije. Na kraju, iako svaki rječnik ove vrsti predstavlja ipak osobni izbor redaktora, pa tako i u opširno obrađenoj jedinici neminovno moraju ostaviti traga pogledi njezinog autora, u ovom se djelu to jedva osjeća.

Vlasta DOMAĆINOVIĆ